

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY TA’LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

Qo‘lyozma huquqida

UO‘K: 368.1.025.66(575.1)

MIRZOYEV SAYFULLO FAYZULLOYEVICH

**O‘ZBEKISTONDA SUG‘URTA KOMPANIYALARI MOLIYAVIY
BARQARORLIGINI TA’MINLASHDA ANDERRAYTING XIZMATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

**Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini
olish uchun yozilgan
DISSERTATSIYASI**

**Ilmiy rahbar: iqtisod fanlari
doktori, prof. H.I.Boyev**

Toshkent - 2024

MUNDARIJA

KIRISH		3
I bob	SUG'URTA FAOLIYATIDA ANDERRAYTING XIZMATINING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI.	
1.1-§.	Sug'urta faoliyatida anderrayting xizmatini zarurligi, mohiyati va vazifalari.	14
1.2-§.	Sug'urta faoliyatida anderrayting xizmatining shakllanish bosqichlari.	24
1.3-§.	Sug'urtaga xavf-xatarni qabul qilishda anderrayting xizmatida ning o'zni.	34
	Birinchi bob bo'yicha xulosa	42
II bob.	O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORIDA ANDERRAYTING XIZMATINI JORIY HOLATI TAHLILI.	
2.1-§.	O'zbekiston Sug'urta bozorida anderrayting xizmatining joriy holati.	44
2.2-§.	"O'zbekinvest" EISK AJ ko'rsatkichlarini (ARDL) modeli asosida tahlil qilish.	51
2.3-§.	Sug'urtada risklarni qabul qilish bo'yicha qaror hamda Sug'urta portfeli muvozanatida anderrayting xizmati	65
	Ikkinchi bob bo'yicha xulosa	80
III bob.	SUG'URTA KOMPANIYALARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA ANDERRAYTING XIZMATINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	
3.1-§.	Anderrayting xizmati samaradorligini oshirishning konseptual asoslari.	82
3.2-§.	Anderrayting xizmatini qo'llashni xorij tajribasidan foydalanish.	90
3.3-§.	Sug'urta anderrayterlari xizmatining ARIMA modeli asosida prognozlash va rejalashtirish	104
3.4-§.	Anderrayting xizmatini raqamlashtirish orqali Sug'urta mukofoti va to'lovlarni amalga oshirish tartibini takomillashtirish.	119
	Uchinchi bob bo'yicha xulosa	127
	TAKLIF VA XULOSA	129
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	132

KIRISH

Disertatsiya mavzusining dolzabligi va zarurati. Dunyodagi iqtisodiy rivojlanish axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini kishilarning kundalik hayotiga kirib borayotganligi tufayli jahondagi ko‘plab mamlakatlarda raqamli iqtisodiyot tizimini joriy etilayotganligi natijasida fuqarolarning ijtimoiy farovonligi yuksalib bormoqda.

Aholining tadbirkorlik va xususiy biznes bilan shug‘ullanishida moddiy imkoniyatlarning vujudga kelishi insonlarni turli riskli faoliyatlar bilan ham shug‘ullanishga hayotning o‘zi majbur qilmoqda. Jumladan tavakkalchilik tufayli barqarorlikni ta‘minlash uchun har bir riskni sug‘urtalash obyektiv hayotiy zaruratga aylanmoqda.

Yevropa mamlakatlari sug‘urtachilar uyushmasi ma‘lumotlariga ko‘ra, zamonaviy global sug‘urta bozorining umumiy aylanmasi 2022-yilda AQShda 2,7 trln., Buyuk Britaniyada – 399 mlrd., Fransiyada – 296 mlrd., Germaniyada – 276 mlrd., Italiyada – 192 mlrd., Gollandiyada – 93 mlrd., Ispaniyada – 74 mlrd., Irlandiyada – 65 mlrd., Shveysariyada – 58 mlrd. va Luksemburgda – 48 mlrd., AQSh dollarini tashkil etgan”¹.

Jahondagi globalashuv darajasi yuksalib borayotgan bir davrda, jahon iqtisodiy hamkorligiga kirib borayotgan O‘zbekistonda tadbirkorlikni ommaviy ravishda rivojlantirish davlat siyosatiga aylandi, shu bilan birga ularni turli risklardan himoya qilishda sug‘urta xizmatlariga talab kundan-kunga oshib bormoqda. Buning uchun har bir Sug‘urta riskini o‘rganish va bu risklarni sug‘urta kompaniyalariga keltirishi mumkin bo‘lgan foydasi yoki zararini o‘rganuvchi risklarni baholashga ixtisoslashgan xizmatlar bo‘lishi talab etilmoqda.

Ilg‘or xorijiy mamlakatlarda asrlar davomida faoliyat yuritib kelayotgan sug‘urtalashdagi andarrayting tizimidan samarali foydalanish orqali sug‘urtadagi risklar shaffofligini oshirish zarurati tug‘ilganligi bugungi kun iqtisodiy talabiga aylandi.

¹ <https://prodengi.kz/post/20-stran-s-samym-bolsim-obemom-straxovyx-premii>

Mamlakatimizdagi sugʻurta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini taʼminlashda anderrayting xizmatlarini yanada takomillashtirish, uning rolini oshirish uchun xalqaro ilgʻor sugʻurta tajribasini amaliyotga qoʻllash zarurati mavjud. Qolaversa, risklarni baholashda sugʻurtalashda risklarni baholashdagi, sugʻurta, ssuda, koʻchmas mulk va qimmatli qogʻozlar sohasidagi anderrayting turlaridan foydalanib faoliyat yuritish zarur.

Milliy sugʻurta tashkilotlari tomonidan 2021-yil yigʻilgan sugʻurta mukofotlari hajmi 2020-yilga nisbatan 68 %ga oshgan va 3,7 trln. soʻm sugʻurta mukofoti yigʻilgan hamda mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 0,5 foizni tashkil etmoqda. Rivojlangan dunyo mamlakatlarida bu koʻrsatkich 10-12 foiz boʻlib, sugʻurta mukofotlari summasi aholi jon boshiga rivojlangan mamlakatlarda 300 yevroni, Gʻarbiy Yevropa mamlakatlarida 2 000 yevroni, Oʻzbekiston da esa 7-8 yevroni tashkil etmoqda².

Bugungi kunda Oʻzbekiston Respublikasi milliy sugʻurta bozori jadal surʼatlar bilan rivojlanmoqda, aholining sugʻurtaga talab va ehtiyoji ham oshmoqda. Sugʻurtaning mohiyati va afzalliklarini keng koʻlamda targʻib etish ishlarini tashkil etish bugungi kun talabidir. Biroq tabiat hodisalari va texnogen ofatlar natijasida zarar koʻrishning oldini olish va oqibatlarini yengillashtirish boʻyicha aholiga sugʻurtaning afzalliklari yuzasidan tashviqot ishlari yetarli deb boʻlmaydi.

Amalga oshirilayotgan ilmiy izlanishlarda sugʻurta faoliyatini takomillashtirish, sugʻurtada anderrayting xizmatini kengaytirish mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy-uslubiy asoslarini ishlab chiqish bu sohadagi ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yoʻnalishlari hisoblanadi.

Dissertatsiya tadqiqotiga Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “Yangi Oʻzbekistonning 2022-2026-yillarga moʻljallangan Taraqqiyot strategiyasi loyihasi toʻgʻrisida”gi farmoni, 2019-yil 2-avgustdagi PQ-4412-sonli “Oʻzbekiston Respublikasining sugʻurta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini taʼminlash chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi, 2021-

² <https://prodengi.kz/post/20-stran-s-samym-bolsim-obemom-straxovyx-premii>